

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Briefing Paper 4/2011

Turecká zahraniční politika a volby 2011: politika (ne)nulových problémů?

—

Červen 2011

Turecká zahraniční politika a volby 2011: politika (ne)nulových problémů?

—

Michal Thim *Červen 2011*

Turecká zahraniční politika a volby 2011: politika (ne)nulových problémů?

Volby do tureckého parlamentu, které se odehrají 12. června, přinesou s největší pravděpodobností třetí vítězství vládnoucí Strany spravedlnosti a pokroku (AKP) v čele se současným premiérem Recepem Tayyipem Erdoğanem, který je ve funkci od března 2003. Uplynulé desetiletí představovalo období nevídané vládní stability, zejména při srovnání s 90. léty minulého století. Stabilita se transformovala v hospodářský růst a také ve výrazně proaktivnější zahraniční politiku.

Nový trend v zahraniční politice se projevil ve zvýšené aktivitě na Blízkém východě, a to do té míry, že to vyvolalo debatu o odklonění se Ankary od tradičně prozápadní linie. Malý pokrok v přístupových rozhovorech s EU v kombinaci se zvýšenou aktivitou a diplomatickými úspěchy na jih a východ od tureckých hranic dávají argumentu o odklonu Turecka zdánlivě za pravdu, ačkoli není podložen údaji o zahraničním obchodu, kde jednoznačně dominují evropské trhy (viz níže).

Současná zahraničněpolitická linie, známá pod označením „politika nulových problémů,“ se zaměřuje především na země bezprostředně sousedící s Tureckem a je výrazně spojena se svým autorem, ministrem zahraničí Ahmetem Davutoğlu. Začátek letošního roku se však nese ve znamení výrazných politických otřesů v tureckém sousedství. „Politika nulových problémů“ je tak vystavena doposud nejvýraznější zkoušce a s ní i pozice Turecka jako výrazného regionálního aktéra. Cílem této studie je uvést tyto změny do kontextu nadcházejících parlamentních voleb, které proběhnou 12. června, a poskytnout výhled na krátkodobý vývoj v oblasti zahraniční politiky v povolebním období.

„Politika nulových problémů“ a vývoj v letech 2007-2011

„Politika nulových problémů“ reflektuje nestabilní sousedství Turecka, přičemž se jedná o fenomén, který má počátky v zásadních geopolitických změnách konce studené války. Rozpad Sovětského svazu provázely etnopolitické konflikty na jižním Kavkaze, které mají dodnes přímý dopad na trojúhelník vztahů Turecko-Ázerbájdžán-Arménie. Sýrie a severní Irák sloužily jako základny pro útoky Kurdské strany pracujících (PKK), která v první polovině 90. let *de facto* kontrolovala jihovýchod Turecka, a konec studené války přinesl i obnovenou rivalitu mezi Řeckem a Tureckem v Egejském moři a v otázce rozděleného Kypru. Mezi tureckou bezpečnostní komunitou převažoval pocit obklíčení nepřátelským prostředím. Dvakrát se Turecko ocitlo na pokraji ozbrojeného konfliktu se svým sousedem: v roce 1996 s Řeckem (teritoriální spory v Egejském moři) a v roce 1998 se Sýrií (kvůli její podpoře PKK).

Zatímco na výše uvedený vývoj v 90. letech reagovaly turecké elity konfliktním způsobem, ekonomická krize v roce 2001 přiměla vládu premiéra Bülenta Ecevita k přijetí reform, ve kterých od roku 2002 pokračovala AKP pod vedením premiéra Erdoğana. Reformy nastartovaly výrazný hospodářský růst a aktivní ekonomická diplomacie se stala jedním

z hlavních prvků „politiky nulových problémů“, kterou v zákulisí koordinoval její tvůrce Ahmet Davutoğlu jako hlavní poradce premiéra, než se v květnu 2009 stal ministrem zahraničních věcí.¹ Součástí široce pojaté ekonomické diplomacie je i liberální vízová politika a v obou oblastech zaznamenala turecká diplomacie výrazné úspěchy:

- Turecku se postupně podařilo uzavřít bezvízový režim s Marokem a Tuniskem (2007), Jordánskem, Libanem, Sýrií a Gruzii (2009). Od 15. dubna letošního roku seznam rozšířilo Rusko a od 30. května stačí občanům Turecka a Gruzie pro překročení vzájemných hranic jen identifikační průkaz vlastní země.²
- Turecko má v současnosti podepsané zóny volného obchodu (FTA) se všemi zeměmi Euro-středomořského partnerství (EMP) s výjimkou Alžírsko (FTA s Libanem je v procesu ratifikace).³ Ambice Turecka však nekončí na úrovni dvoustranných FTA a loni v červnu oznámilo plán na vytvoření zóny volného obchodu mezi Tureckem, Jordánskem, Sýrií a Libanem⁴, a to do pěti let.

Tradiční priorita Ankary, vstup do Evropské unie, se stal v posledních letech obětí obstrukcí přístupových jednání ze strany Francie a Kypru a snížené pozornosti ze strany turecké vlády, ačkoli na oficiální úrovni Turecko stále prohlašuje členství v EU za prvořadou záležitost. Přestože některé akce Ankary (viz níže) mohou vyvolávat dojem o změně hlavní zahraničněpolitické linie, údaje o zahraničním obchodu ukazují zásadní důležitost evropského trhu pro Turecko. Celkový objem zahraničního obchodu mezi Tureckem a EU představoval v roce 2010 41,7 % (124 874 mld. USD) objemu celkového tureckého zahraničního obchodu (299 396 mld. USD) - ve srovnání s tím činil obchod s arabskými zeměmi jen 10,9 % (32 490 mld. USD).⁵ V mezidobí 1991-2008 stoupl objem zahraničního obchodu s EU o 701 % a s arabskými zeměmi o 591 %.⁶ Jinými slovy, EU je pro Turecko a vládu, která sází na ekonomickou diplomacii, příliš důležitý ekonomický partner, než aby se k němu mohla Ankara obrátit zády.

Zvýšená aktvita směrem k zemím Blízkého východu s sebou přináší také řadu kontroverzí, které na Západě vyvolávají otázky nad zahraničněpolitickým směřováním Turecka. Příkladem je ostrá kritika Izraele ze strany Turecka kvůli operaci v Gaze, která začala v posledních dnech roku 2008, izraelsko-turecký spor ohledně izraelského zásahu proti flotile mířící do pásma Gazy přesně před rokem (31. května 2010) nebo hlasování proti

¹ „Politika nulových problémů“ je ve skutečnosti jedním z pěti hlavních principů „nové“ zahraniční politiky Turecka, jak je Ahmet Davutoğlu definoval. V textu je „politika nulových problémů“ používána v širším smyslu jako zastřešující princip a nikoli jen jako jeden z pěti, více viz článek v *Insigh Turkey* and rozhovor pro časopis *Foreign Policy*: Davutoğlu, A. (2008). *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*. *Insight Turkey*, 10.1, 77-96 a Hounshell, B. (2010, December). *Mr. Zero Problems*. *Foreign Policy*. Dostupné z webu *Foreign Policy*: http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/11/29/mr_zero_problems.

² Členské státy EU mají s Tureckem buď jednostranný bezvízový režim (Česká republika od roku 2005) nebo mají jejich občané možnost pořídit víza po příletu (např. Polsko).

³ Kirişci, K. (2011), s. 44.

⁴ BBC (2010, June 12). *Turkey agrees to plans for Arab 'free trade zone'*. Dostupné z webu BBC: <http://www.bbc.co.uk/news/10290025> a Kirişci, K. (2011), s. 43-44.

⁵ Irák, Sýrie, Jordánsko, Egypt, Alžírsko, Libye, Tunisko, Maroko, Bahrajn, Katar, Kuvajt Saúdská Arábie, SAE, Omán a Jemen.

⁶ Kirişci, K. (2011), s. 38.

sankcím Rady bezpečnosti uvaleným na Írán kvůli jeho jadernému programu 9. června 2010.⁷

Výše uvedené příklady však spíše než o odklonu Turecka od zamýšleného vstupu do EU svědčí o novém aktivismu turecké diplomacie. Ankara jednoduše nechápe rozvíjení vztahů se státy Blízkého východu jako protiváhu k přístupovému procesu do EU, ale jako rovnocenný prvek zcela v duchu principu multidimenzionální zahraniční politiky, který je vedle „politiky nulových problémů“ jedním z pěti pilířů zahraniční politiky současné vlády. Pětici doplňují: rovnováha mezi demokracií a bezpečností, rozvíjení vztahů se sousedskými regiony a „rytmická“ diplomacie, v jejímž rámci předneslo Turecko celou řadu diplomatických iniciativ, které mají zvýšit profil země jako výrazného hráče v řešení vážných mezinárodních problémů (např. zprostředkování jednání mezi Izraelem a Sýrií⁸, jednání 5+1 a Íránu o jaderném programu v Istanbulu v lednu 2011, turecko-katarská iniciativa řešení krize v Libanonu v lednu 2011).

Jinou věcí je ovšem vnímání zahraniční politiky ze strany turecké populace. Pravidelný průzkum German Marshall Fund *Transatlantic Trends* z roku 2010 ukazuje odklon veřejného mínění od spolupráce s EU. V roce 2009 uvedlo EU jako preferovaného partnera na mezinárodní scéně 22% respondentů, v roce 2010 to bylo jen 13 %. Oproti tomu podpora pro spolupráci se zeměmi Blízkého východu vzrostla na 20 % z 10 %. Třetina (34%) respondentů je přesvědčena, že Turecko má jednat samo, v roce 2009 na tuto otázku odpovědělo pozitivně 43% dotázaných.⁹ Je tedy otázkou, do jaké míry a jak brzy se veřejné mínění promítne do konkrétních zahraničněpolitických kroků. Ekonomické faktory ovšem podporují umírněnou reakci ze strany tureckých elit.

Reakce Turecka na aktuální zahraničněpolitický vývoj

Období 2007-2010 znamenalo pro Turecko nezpochybnitelné úspěchy v oblasti zahraniční politiky, stejně tak ale přineslo události, které Ankaře dávaly připomenout obtížnost bezproblémové politiky v silně problémovém sousedství. Přístupový proces s EU stagnoval, vztahy s Izraelem dosáhly bodu mrazu po loňských událostech, zatímco vztahy s Íránem a Sýrií se slibně rozvíjely. Turecká kritika Izraele zvýšila kredit Ankary u populace arabských zemí (méně již u některých lídrů) a rovněž na domácí scéně, která tradičně silně podporuje Palestince. Následující text se zaměří na tři vybrané zahraničněpolitické problémy, kterými se bude Turecko zabývat v předvolebním období a v následujících týdnech a měsících.

⁷ Turecko hlasovalo (společně s Brazílií) proti sankcím především proto, že se Turecku a Brazílii v průběhu května podařilo docílit dohody o výměně 1200 kg mírně obohaceného uranu za 120 kg jaderného paliva pro íránský reaktor. Ankara považovala dohodu za dostatečný krok k zabránění nutnosti přijetí nových sankcí.

⁸ Přerušeno v prosinci 2008 kvůli izraelské operaci v Gaze.

⁹ *Transatlantic Trends 2010 – Key Findings*. German Marshall Fund. Dostupné z webu GMF: http://trends.gmfus.org/?page_id=2729.

Arabské jaro

Konec roku 2010 a průběh prvních měsíců letošního roku postavil Turecko před novou regionální výzvou. Vlna protestů svrhla dlouholeté diktátory v Tunisku a Egyptě, méně úspěšní byli demonstranti v Bahrajnu, kde kromě vládních jednotek narazili na odpor vojenské misi GCC (Gulf Cooperation Council), v Libyi se rozhořela občanská válka a tamní režim kromě opozičních jednotek čelí i náletům NATO, které implementují rezoluci RB OSN č. 1973. Protesty se rozhořely i v dalších zemích, nicméně klíčovým problémem pro Ankaru jsou nepokoje v Sýrii.

Postoj turecké diplomacie se postupně vyvíjel od obecné výzvy k respektování požadavků demonstrujících přes výzvy k přijetí reformů až po výzvy k odstoupení některých vládnoucích představitelů (konkrétně Mubaraka a Kaddáfího). Doposud nejproblematičtější otázkou představovala situace v Libyi, a to zejména kvůli použití síly ze strany mezinárodního společenství. Turecký premiér nejprve odmítal sankce¹⁰, poté použití síly¹¹, nicméně to posléze nebránilo Turecku v zapojení se do námořní blokády. Současně Ankara usilovala (úspěšně) o umístění velícího centra NATO pro operaci v Libyi na základnu v tureckém Izmiru.¹²

Nejproblematičtější z arabských revolucí je pro Ankaru ta v Sýrii. Turecko investovalo do Bašára Asada velké množství politického kapitálu, když ho prezentovalo jako prreformního lídra, a se Sýrií jsou spojeny největší úspěchy nové zahraniční politiky Turecka. Protesty, které propukly 15. března, se však setkaly s použitím síly ze strany režimu a odhady ke konci května hovoří o více než 1000 mrtvých protestujících.¹³ Syrský prezident Asad oznámil 31. května amnestii, tu však představitelé opozice, kteří jednájí v Turecku o dalším postupu, odmítli jako nedostatečný krok.¹⁴ Premiér Erdoğan a ministr zahraničních věcí Davutoğlu vyzvali k přijetí reformů, ale dílčí ústupky ze strany syrského režimu mohou být pro turecké představitele těžko uspokojující. Pokud se situace v Sýrii dramaticky nezmění, je pravděpodobné, že do voleb Turecko žádné zásadní rozhodnutí nepřijme, nicméně lze čekat, že situace si ho dříve či později vyžádá. Media citovala 27. května tureckého premiéra, který potvrdil Asadovi závazek Turecka ke strategickému partnerství se Sýrií.¹⁵ Otázkou je, zda pro Ankaru tento závazek bezpodmínečně zahrnuje setrvání Asada v čele Sýrie.

---

¹⁰ Stratfor (2011, 26 February). Turkey: PM Criticizes Possible U.N. Sanctions On Libya

¹¹ Stratfor (2011, 18 March). Libya: Turkey Supports U.N. Resolution

¹² Stratfor (2011, 25 March). Libya: NATO's Libya Command Center To Be In Turkey

¹³ Reuters (2011, 24 May). At least 1,100 civilians killed in Syria uprising – group. Dostupné z webu Reuters: <http://uk.reuters.com/article/2011/05/24/uk-syria-idUKTRE74N3VW20110524?feedType=RSS&feedName=topNews>.

¹⁴ Al Jazeera (2011, 31 May). Syrian president issues amnesty. Dostupné z webu Al Jazeera: <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/05/2011531173212337652.html>.

¹⁵ Stratfor (2011, 27 May). Turkey: PM Urges Syria's Al Assad To Reform.

„Flotila č. 2“

Potenciálním (a velmi pravděpodobným) rizikem dalšího zhoršení vztahů mezi Tureckem a Izraelem je vyslání druhé flotily do Gazy, poté, co první byla na konci května loňského roku zastavena izraelským komandem ještě v mezinárodních vodách. Při zásahu zemřelo 8 tureckých občanů a 1 Američan tureckého původu. Druhá flotila je opět organizována tureckou NGO IHH Humanitarian Relief Foundation a stejně jako loni bude jejím cílem prolomení izraelské blokády Gazy. Vzhledem k faktu, že turečtí představitelé několikrát upozornili, že nemohou aktivitu IHH zakázat a že primárním zdrojem problémů je izraelská blokáda Gazy,¹⁶ izraelský premiér Netanjahu varoval, že v případě potřeby bude znovu použita síla.¹⁷

Turecko a EU

Zajímavé bude sledovat vývoj poslední iniciativy Turecka směrem k EU. Ankara se chystá předložit EU sedm návrhů na zapojení Turecka do politických procesů, včetně zvaní na summitu EU o mezinárodních událostech, jež se týkají Turecka. Podle očekávání se Řecko a Kypr k této možnosti staví negativně, zatímco Velká Británie, Švédsko a Itálie by turecké návrhy podpořily.

Reflexe zahraničněpolitických témat v probíhající volební kampani

Oblast zahraniční politiky nepatří mezi hlavní témata volební kampaně. V tomto směru se Turecko nikterak neliší od běžného standardu. Důvodem však není jen nižší atraktivita zahraničněpolitických témat pro voliče, ale relativně široký konsensus hlavních politických stran nad obecným směrem, kterým se Turecko ubírá: zvyšování prestiže v regionu i mimo něj a uznání rostoucího vlivu, kterého se Turecku dostává například ze strany USA.

Na straně AKP momentálně stojí nejen silná osobnost na pozici ministra zahraničí, ale i snadno komunikovatelná zahraničněpolitická vize, jejímž klíčovým komponentem je „politika nulových problémů“. AKP pochopitelně nahrává do karet i osmiletá zkušenost, během níž bylo úsilí Ankary podpořeno stabilním hospodářským růstem. Republikánská strana (CHP) a Strana národní akce (MHP) mají v této oblasti výrazně méně co nabídnout. Nový předseda CHP Kemal Kılıçdaroğlu (zvolen 22. května 2010) si tohoto nedostatku byl zjevně vědom, když do vedení CHP přivedl dva zkušené diplomaty, Faruka Loğoğlu a Osmana Korutürka, druhého z nich na pozici místopředsedy pro zahraniční politiku.

¹⁶ Stratfor (2011, 17 May). Turkey: FM Says Warned Gaza Flotilla But Cannot Stop It.

¹⁷ Hürriyet Daily News (2011, 31 May). Israeli PM vows to block next flotilla. Dostupné z webu HDN: <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=israeli-pm-vows-to-block-newt-flotilla-2011-05-31>

Ve vztahu k EU jak CHP, tak AKP deklarují vstup do Unie jako prioritu.¹⁸ CHP v minulém období byla často vnímána jako strana zaujímající negativní postoj k členství v Unii. Ze strany CHP to však byla do značné míry reakce na AKP, které se povedlo „ukrাদnout“ otázku členství v EU sekularistickým stranám a zejména ve svém prvním období (2002-2007) získala image nejvíce proevropské strany v Turecku, čemuž dopomohlo implementování řady reforem a úspěch v podobě zahájení přístupových rozhovorů v říjnu 2005.

Téma Izraele naopak v programech obou hlavních stran chybí,¹⁹ a to i přes hrozící krizi ohledně druhé flotily do Gazy. Důvod může být dvojitý: Za prvé, ani jedna strana nemá představu jak vzájemné vztahy urovnat,²⁰ a za druhé, přílišná komunikace tématu by mohla způsobit odliv hlasů směrem k nacionalistické MHP.

V otázce „arabského jara“ CHP kritizuje nekonzistentní postoje vlády, která nejprve odmítala jakékoli angažmá NATO v případě Libye, aby nakonec souhlasila s účastí na námořní blokáde²¹ a usilovala o umístění velení operací na turecké území. CHP rovněž kritizuje vládu za loňské hlasování proti sankcím uvaleným na Írán a pro příliš důvěřivou politiku vůči Teheránu.²²

Závěr: krátkodobý výhled na zahraniční politiku Turecka po volbách

Předvolební průzkumy naznačují jednoznačné vítězství AKP, která může získat více než 50% hlasů.²³ Zatímco z hlediska domácí politiky bude klíčové, zda se do parlamentu dostane MHP, která se pohybuje nad hranicí 10 % potřebných pro vstup, a kolik křesel získají nezávislí kandidáti za prokurdskou Stranu demokracie a míru (BDP),²⁴ pro zahraniční politiku je směřodátné, že zahraničněpolitická linie prosazovaná AKP (v základních rysech však sdílená i ostatními stranami) bude pokračovat.

Perspektiva dalšího zhoršení izraelsko-tureckých vztahů a prohlubující se krize v Sýrii jsou nicméně pro tureckou diplomacii živoucím důkazem, že „politika nulových problémů“ sama o sobě existující problémy nevyřeší. Vývoj v Sýrii je pro Ankaru výjimečně znepokojující,

¹⁸ Hürriyet Daily News (2011, 25 April). AKP, CHP vow to bolster Turkey's ties with EU, Washington. Dostupné z webu HDN: <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=akp-goes-strategic-chp-stress-values-in-foreign-politics-on-eu-2011-04-24>.

¹⁹ Ibid.

²⁰ I CHP musí v předvolební kampani reflektovat pozitivní vztah voličů k palestinské otázce.

²¹ Hürriyet Daily News (2011, 6 May). Turkey's foreign policy lacking, opposition chief says. Dostupné z webu HDN: <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=interview-with-kilicdaroglu-2011-05-06>.

²² Hürriyet Daily News (2011, 6 February). Turkey's AKP following wrong Iran, Israel policies, says CHP expert. Dostupné z webu HDN: <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=chps-foreign-policy-expert-critical-of-akps-iran-israel-policies-2011-02-04>.

²³ Přehled předvolebních odhadů viz:

http://en.wikipedia.org/wiki/Opinion_polling_for_the_Turkish_general_election,_2011.

²⁴ Prokurdské strany tradičně používají strategii nominování nezávislých kandidátů, pro které platí mírnější podmínky než pro politické strany, protože BDP a její předchůdkyně čelí obtížně zdolatelné hranici pro vstup do parlamentu.

neboť před začátkem „arabského jara“ byla výkladní skříní úspěchu této politiky. Třetí volební období pod taktovkou AKP bude nezbytně vyvolávat otázku, které konkrétní úspěchy strana v zahraniční politice zaznamenala. Po více než osmi letech úsilí to bude oprávněná otázka. Ahmet Davutoğlu by na konci příštího volebního období na podporu jím načrtnuté linie jistě rád uvedl lepší příklady než stále stagnující rozhovory s EU, vztahy s Izraelem na bodu mrazu a zmařený politický a ekonomický kapitál vložený do Sýrie či Íránu.

Jednoznačnou povolební prioritou bude proto přimět Bašára Asada k souhlasu s výraznými reformami a vyhnout se další eskalaci již tak poškozených vztahů s Izraelem (nutno říci, že zde to vyžaduje i vůli na straně Tel Avivu). Od případných úspěchů v těchto dvou otázkách se bude odvíjet pokrok v dalších záležitostech. Řešení ovšem bude patrně vyžadovat stanoviska a opatření, která budou „nenulová“ a nevyhnutelně problematická.

Zdroje

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007. *Insight Turkey*, 10.1, 77-96.

Hounshell, B. (2010, December). Mr. Zero Problems. *Foreign Policy*. Dostupné z webu Foreign Policy:
http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/11/29/mr_zero_problems

Kirişci, K. (2011). Turkey's "Demonstrative Effect" and the Transformation of the Middle East. *Insight Turkey*, 13.2, 33-55.

Transatlantic Trends 2010 – Key Findings. German Marshall Fund. Dostupné z webu GMF:
http://trends.gmfus.org/?page_id=2729

Internet:

Hürriyet Daily News, <http://www.hurriyetdailynews.com/index.php>

Today's Zaman, <http://www.todayszaman.com/mainAction.action>

Stratfor, <http://www.stratfor.com>